

اول حمل ۱۳۹۸

تتبع و نگارش: سیدال هومان

افغان کالهداره

قبل از اینکه به اصل مطلب بپردازم، اجازه دهید ورود نو روز ۱۳۹۸ هجری شمسی را به شما دوستان و همکاران و تمام هموطنان و همه آنهایی که از این روز تجلیل می نمایند تبریک بگویم و ضمناً قطعه شعری را ارائه داشته بعد بپردازم به موضوع مورد بحث (نقش دسته گلی را که از کتاب «رژیدلی گلونه، یا گل های پژمرده که حال دل افغان هایی که چهل سال دوام جنگ را در کشور احساس می کنند، تحت عنوان «ای جهان» اثر انجنیر متین را تقدیم دارم و آرزو مندم بهار همه تان گل و گلزار و دور از سیلاب های ویرانگر و مرگبار باشد)

هره خوا په غم اخته ده، ای جهان! ولي نه مري؟!
بلبلان در خني تبستي، گلستانه ولي نه مري؟!
خپل منزل درنه هير شوی پای دي چاته معلوم نه دی
چير ته خي د چا په خوښه اي طوفانه ولي نه مري؟!
خپل بچيان په غير کی وژنی د پردی شاباس لپاره
دومره تيب شوی دبل پښو ته، ای انسانه ولي نه مري؟!
پرون تير د نن په هيله، نن په هيله د سبا شو
ته گوگل کی لا تر پيري، اي ارمانه ولي نه مري؟!
جنازی د سرو گلونو در نه خي ته خبر نه ئی
زه متين درته حيران يم ای بوستانه ولي نه مري!؟

آرامی، صلح، پیشرفت و ترقی
در افغانستان، وطن محبوب
همه ما وشما آرزوی هر یک ماست

در سایت «وزین آریانا افغانستان آنلاین» ضرورت نشر یک جنتری سجه افغانی احساس می شد، دو سال قبل کار در جهت تهیه آن آغاز شد که بدون تأخیر تا امروز ادامه دارد. گرچه تعداد انگشت شماری از سایت های افغانی جنتری خود را دارند، ولی تقریباً هر یک از آنها چسبیده به یک سنگ مذهبی، ایتنیکی، زبانی و یا هم سیاسی بوده که آنها را از ماهیت اصلی، ملی و افغانی شان خارج می سازد. یکی از پدیده هایی که بدون ضرورت در جنتری های افغانی رواج یافته، ترویج و استقبال از روزهایی است که نه دردی را دوا می نماید و نه مشکلی را حل، ولی برعکس نمایندگی از سلیقه شخصی مؤلف می نماید که به نوبه خود درج سنوات و روز ها به استقبال و تجلیل این و آن هم ماهیت آنرا از مقام ملی برون میکشند و هم باعث ایجاد مغشوشاتی میگردد که آگاهانه و یا ناخود آگاه در ذهن و مغز انسان حال و آینده تزییق می شود .

نظر به عواملی چند، تبدیل نمودن سنوات از هجری شمسی به هجری قمری و یا از میلادی به هجری شمسی و بر عکس آن کاریست دشوار، زمان گیر و حتی بعضی اوقات ناممکن که نمی تواند خالی از اشتباه باشد. به همین علت است که اکثر مؤرخین متقدم ما در وقت تحقیق و تتبع خود به این مشکل یا اصلاً دقت نکرده اند و یا شاید هم به علت مشکل و یا ناممکن بودن تحویل سنوات از یک جنتری به دیگری کاملاً از تحویل و هم آهنگی سنوات ابا ورزیده و یا آنکه در تحویل مرتکب خطا گردیده اند که ما شاهد هزاران اشتباه از این نوع در آثار نویسندگان و تاریخ نویسان معاصر و گذشته خود بوده ایم. بارها مشاهده گردیده است که سنوات عین موضوع و واقعه، نظر به منبع و مؤخذ، جایی به میلادی است و گاهی به قمری و یا شمسی که موجب پراگندگی در تسلسل واقعات و مغشوش شدن تفکر خواننده میگردد. از جانب دیگر تغییراتی که به علت استفاده از روئیت هلال برای تثبیت روز های مهم در تقویم اسلامی (قمری) رخ میدهد نیز منجر به اشتباهاتی میگردد که جنتری های چاپی را باطل نموده ولی جنتری های مجازی میتوانند مطابقاً تصحیح و در ماه های بعدی نقیصه مرفوع گردد.

خوشبختانه امروز با پیشرفت علم کمپیوتر و ایجاد پروگرام های محاسبوی برای تحویل و یا تبدیل سنوات از یک جنتری به دیگری، چنان پیش پا افتاده و سهل گردیده است که هرکس میتواند با استفاده از ماشین های مجازی تبدیل کننده جنتری و یا (Calendar Conversion) که در عربی "تحویل التقویم" ترجمه گردیده است یک سنه را در آن واحد در هزاران سال گذشته و یا هزاران سال آینده از هر نوعی از جنتری دلخواه خود بدون اشتباه بدست آورد. امید است دست اندر کاران تحقیقات و تتبعات تاریخی این نقیصه را جدی گرفته و درد سر خواننده را کمتر و از اشتباهات جلوگیری نمایند.

آنچه ما را واداشت تا یادداشت ذیل را به هموطنان تقدیم نمائیم استعمال اسم "کالهداره" بر پیشانی جنتری آریانا افغانستان آنلاین است که توسط همکار گرامی ما بناغلی حنیف رحیمی رهیاب در سایت "افغان های استرالیا" نیز با آرم آریانا افغانستان آنلاین اقبال نشر می یابد و هموطنی به نام آقای " یاری " این نام را چنین مورد سؤال قرار داده اند:

[[رحیمی صاحب

ما خو به کلمه جنتری و تقویم و کلوزه بلد بودیم ای افغان کلندره اش کدام زبان است؟]]

به خدمت این هموطن عرض شود که:

ما به نشر و ترویج کلمه جدید "کالهداره" مبادرت ورزیده ایم نه "کلندر" که از ترکیب دو کلمه "کال" و "هنداره" است و از آن کلمه "کالهداره" به معنی "آینه سال" به دست می آید. این ابتکار از همکار دیگر آریانا افغانستان آنلاین، دانشمند محترم بناغلی رحمت آریا میباشد که علاوه بر تبحر در زبان های دری و پښتو، به زبان های اردو، هندی و انگلیسی تسلط کامل داشته و شاید از محدود افغانهایی باشند که به زبان سنسکریت نیز بلدیت دارند. در ایجاد و استفاده این کلمه که میتوان جدیدش خواند از اشخاص دانشمند مشورت گرفته به ترویج آن اقدام شد.

قبل از این که در مورد کلمات "جنتری، تقویم و کلیزه" که شما از آن یاد آوری نموده اید، مطالبی ارائه شود، با استفاده از فرصت، نظر هموطنان را به معلومات فشرده ئی در مورد ریشه کلندر که در اکثریت زبان های زنده و پیشرفته جهان مورد استعمال دارد جلب می نمائیم.

(calendar) کلندر (کالهداره، تقویم و یا جنتری) یک سیستم تنظیم روز ها به مقاصد اجتماعی، دینی، تجارتي و اداری می باشد. این مسئله با نامگذاری زمان مثل روزها، ماه ها و سال ها به وجود می آید. یک سنه، موقف داده شده یک روز خاص درچنین یک سیستم است. ثبت فزیکي یک کالهداره میتواند عموماً به روی کاغذ صورت گیرد، ولی در عصر کمپیوتر به شکل مجازی بصورت دیجیتالی امکان پذیر گردیده است. یک کالهداره به همین ترتیب میتواند لیست پلان شده حوادث [تقسیم اوقات و یا کتب ثبت محاکم] و یا ثبت مکمل یا نا مکمل واقعات به اساس زمان وقوع شان مثل اسناد ثبت میراث و غیره باشد. طول زمان در یک کالهداره (سال ها و ماه ها) به صورت عموم با تناوب گردش ماهتاب، آفتاب و یا هر دو تنظیم میگردد، ولی حتمی نیست. از معمول ترین نوع کالهداره های اعصار عتیقه همانا [Lunisolar calendar](#) یا [التقویماث قمر الشمسیه](#) یا [تقویم مه وخورشیدی](#) یا [سیورمی لمریزه کالهداره](#) است. که به منظور هم آهنگی سال قمری با شمسی به علت تفاوت تعداد روز ها، یک ماه اضافی را که به نام ماه کبیسه^۱ ویا [month Intercalary](#) نیز یاد میگردد هر چند گاهی در دراز مدت به سال قمری می افزایند که در فرجام به نام سال کبیسه یاد میگردد.

اصطلاح کلندر *calendar* از کلنده *calendae* گرفته شده است که اسم اولین ماه در تقویم رومن ها بود و ارتباط به کلمه کالیر *calare* (آدان، صدا زدن، اعلان) ماه نو دراثنای اولین روئیت آن دارد. از جانب دیگر کلندریوم *calendarium* در لاتین بمعنی "کتاب محاسبه و ثبت" آمده است. (باین معنی که در کلند های هر ماه حساب ها تصفیه و قروض پرداخته میشد). این اصطلاح لاتین به شکل کلندریه *calendrier* در زبان "فرانسوی باستان" پذیرفته شد و بالاخره در قرن سیزدهم از آنجا با املاي کلندر *calendar* در زبان انگلیسی میانه که تا عصر حاضر مورد استفاده است، داخل گردید.

با آنچه در بالا گفته شد کلمه جدید "کالهداره" در زبان پښتو از نقطه نظر Lexicology لکسیکالوجی (شکل، معنی و ریشه) ترکیبی است که عین همان مفهوم و معنی کلندر را صد در صد رسانده و بالا تر و مهمتر اینکه با کلمه بین المللی (Calendar کلندر) کاملاً هموائی داشته به مراتب بهتر از کلمات نا متجانس و یا غلط مثل "گاهشمار، گاهنامه،

۲. کبیسه به معنی اضافی، افزوده، زائد

سالنامه و یا کلوزه" میباشد. پس یاری صاحب محترم! امید است که قناعت تان فراهم شده باشد تا به این کلمه به نظر کم و تمسخر آمیز نبینید، زیرا هم ترکیبی است متجانس هم مأنوس، هم آهنگ خوب دارد و هم به اساس Lexicology لکسیکالوجی (شکل، معنی و ریشه) ترکیب گردیده، کورکورانه و طوطی وار از کدام فرهنگستان کذابی وارد و یا تحمیل نگردیده، یک کلمه سچ و ناب افغانی بوده در ترویج و نشر آن کدام عیب و مشکل و ممانعتی دیده نمیشود و آریانا افغانستان آنلاین با افتخار تمام آنرا ازین راه در قاموس زبان پښتو داخل میسازد.

و اما در مورد کلمات "جنتری، تقویم و کلوزه":

۱. **جنتری:** اکثر ما اصلاً فکر نکرده و نمی فهمیم که این کلمه از کجا آمده و معنی آن چیست؟ بعضی ها به این باورند که این کلمه شاید ریشه اردو داشته باشد. ولی چون اردو یک زبان اصلی نبوده از زبان های سانسکریت، هندی، پښتو، دری، عربی، انگلیسی و زبان های محلی دیگر برای استفاده در اردو مغلی هند حدود قرن ۱۳ میلادی به وجود آمده، اصلیت و قدامت تاریخی بیش از چند صد سال نداشته، جست و جوی ریشه لغات در آن منطقی به نظر نمیرسد. به این لحاظ جست و جوی ریشه آن در هندی و مادر زبان ها یعنی سنسکریت بیشتر منطقی به نظر می آید. تقویم های دوامدار در اعصار متمدنی وجود داشته اند که در کلتور های مختلف انکشاف نموده اند. هندوان تقویم خود را به اساس حرکات انجم سماوی و به صورت اهم گردش متناوب مهتاب تنظیم نموده اند.

در سنسکریت कलियुग و یا گلی یوگا *Kali yuga* آخرین دور از مراحل چارگانه است که زمین آنرا به قسم متناوب می پیماید که شاید مطلب از فصول چارگانه باشد. نتیجتاً آنها توانستند تاریخ دقیق تولد خدایان هندو "رام" و "کرشنا" و یا شروع گلی یوگا *Kali yuga* را دریابند. به اساس عقاید عنعنوی، تفصیلات کتیبه ها و محاسبات نجومی (آریا بهانه Aryabhata) تولد "رام" را دهم فیروزی ۵۰۱۰ قبل از میلاد یعنی ۷۰۲۹ سال پیش و تاریخ تولد "کرشنا" را نزدیم جولای ۳۲۲۸ قبل از میلاد یا ۵۲۳۷ سال قبل از امروز سنجش نمودند.

علمای علم نجوم همچنان سالنمای را ترتیب نموده آنرا (پنجنگ و یا جنتری *Panchang or Juntri*) نامیدند که یک تقویم مذهبی/علمی بوده، دوران دقیق سیارات و اعمار را اندازه مینماید. کلمه "جنتری" در حقیقت به علت تاریخ مشترک افغانستان و هند از زبان هندی با ریشه سنسکریت به وطن ما رسیده است. به این ترتیب آنچه ما آنرا در افغانستان جنتری به فتح "ت" میخوانیم همان جنتری در زبان هندی است که با سکون "ت" تلفظ میگردد.

۲. **کلوزه:** به معنی سالگره و یا سالگرد است نه سالنامه و یا جنتری و یا تقویم. پسوند های "یز" برای مذکر و "یزه" برای کلمات مؤنث، ممثل صفت نسبی بوده معادل پسوند "ی" و یا "انه" در زبان دری میباشد. که به غلط به جنتری هندی و یا التقویم عربی اتلاق میگردد. مثلاً: در عبارات "د افغانستان د خپلواکی کلوزه" و یا "د پوهاند سید بهاءالدین مجروح د شهادت کلوزه" و غیره، معنی سالگرد و یا سالگره از آن آشکار است نه جنتری.

۳. **تقویم مسلم، اسلامی و یا هجری:** یک کالهداره قمری "مهتابی" بوده که مشتمل به ۳۵۴ و یا ۳۵۵ روز در ۱۲ ماه یک سال آن میباشد. این کالهداره در ممالک اسلامی برای دریافت درست روز های مقدس اسلامی و عبادات چون ماه روزه و روز دقیق زیارت مکه تنها به روئیت هلال مورد استفاده قرار می گیرد. در معاملات روزمره این ممالک از کالهداره گرگوریان (میلادی عیسوی) استفاده میشود. جمع آوری کرایه و پرداخت معاشات به اساس کالهداره گرگوریان صورت میپذیرد. چون تقویم قمری در زراعت قابلیت تطبیق را ندارد، در صورت نبود کالهداره

های عنعنوی مثل ماه و سال دهقان و یا سیستم توغل هزاره گی در افغانستان، از کالهندهاره های فلاحی و کوپتیک یا سکندری که در عبادت گاه های ارتودوکس کوپیک رائج بوده و زارعین مصر از آن کار گرفته اند. کالهندهاره اسلامی زمان هجرت حضرت محمد و پیروانش را که در سال ۶۲۲ میلادی از مکه به یثرب یا مدینه امروزی صورت گرفت مرعی الاجراء میدانند که اولین جامعه اسلامی به نام "أمة" بعد از هجرت در آنجا تشکیل گردید. سال جاری ۱۴۴۰ هجری قمری بوده از تقریباً یازدهم سپتمبر ۲۰۱۸ آغاز و در سی ام اگست سال ۲۰۱۹ کالهندهاره گرگوریان یا میلادی ختم میگردد. در غرب آنرا با مخفف "A.H." که در لاتین آنو هجریه یا "Anno Hegirae" یعنی سال هجری تمثیل مینمایند

در افغانستان سال هجری شمسی به اساس گردش زمین به دور آفتاب که ۳۶۵ روز را در بر میگیرد رائج است که نوروز آن همه ساله در اول حمل مطابق ۲۱ مارچ جشن گرفته میشود. افراطیون مذهبی به مانند بسیاری عنعنات و رسوم ملی دیگر این روز را اسلامی نه پنداشته و آنرا تحریم مینمایند. درین مورد استاد نگارگر زیر عنوان "نوروز با اسلام در تخالف و تصادم نیست!" می فرمایند که:

"ملت های که اسلام را به عنوان یک دین پذیرفته اند پیش از قبول اسلام برای خود رسم و رواج و عنعنه و فرهنگ داشته اند و بر خورد اسلام با این عنعنه و فرهنگ بسیار ساده و رو راست بوده است. با آن عنعنات و رسوم قبیلوی که اصول اعتقادی اسلام را نقض نمی کنند کاری نداشته باشید و از جاهلانی که در این مورد به صورت شکلی و میخانیکی برخورد میکنند اعتراض بنمایید. به اساس همین اصل بود که برخی از عنعنه های خجسته روزگار جاهلیت در اسلام ابقا شد و در دربار های پادشاهانی که بعد از استقلال سیاسی در گوشه گوشه جهان اسلام به وجود آمدند روز های تاریخی و عنعنوی را که با اصول اعتقادی اسلام برخورد نمی کرد دوام دادند. شما به من بگویید که کدام یک از شیخان فتوی دهنده امروز به طور مثال مسلمان تر و راسخ العقیده تر از حضرت شیخ شیراز سعدی بوده اند؟ سعدی قصیده های بسیار برارنده در وصف نوروز دارد که نه تنها با اصول اعتقادی اسلام در تضاد نیست بلکه آن اصول را به شیوه زیبا و شاعرانه در مغز خواننده جا میدهد. مطلع یکی از آن قصاید این است:

**بامدادان که تفاوت نکند لیل و نهار
خوش بُود دامن صحرا و تماشای بهار**

و او در همین قصیده است که معجزات پروردگار را در دوباره زنده گردانیدن طبیعت میبیند و از آن بدین نتیجه زیبایی فلسفی میرسد که:

**آفرینش همه تنبیه خداوند دل است
دل ندارد که ندارد به خداوند اقرار**

بیدل دوباره زنده شدن طبیعت را با گل های زیبا که از خاک می روید در نظر گرفته می گوید:

**بهار نامه یاران رفته را ماند
گلی که وا کند آغوش در برش گیرید**

حال این بهاری که همانند نامه یاران رفته از دنیاست بر ایما از آن یاران چه پیغام می‌دهد؟ همان پیغام که حضرت موالنا داده است یعنی:

کدام دانه فرو رفت در زمین که نرُست چرا به دانه انسانیت این گمان باشد؟

به هر صورت یکی یکی از صدها مُشکل ما مسلمانان این نیز است که برخی ها با سمبولیزم ژرفی که در دین وجود دارد برخورد شکلی می‌کنند و کلمات را تنها به همان معنای ظاهری آن می‌بینند. از دیدگاه فقه برای این که امری را حرام بدانیم یک حکم صریح قرآن به کار است که آنرا منع کرده باشد و یا حدیث صحیح حضرت رسول کریم که تمام شرایط یک حدیث صحیح را دارا باشد یعنی سلسله راویان در آن معلوم و حدیث برخالف عقل سلیم یا برخالف حکم قرآن کریم نباشد. با احادیث حسن، ضعیف و مرفوع نمی‌توان استنتاج فقهی کرد."

تذکر:

هرگاه خوانندگان محترم متمایل باشند که نیشته‌ها و مطالب دیگری از این نویسنده را مطالعه کنند، می‌توانند با "کلیکی" بر عکس نویسنده در صفحه مقالات، به "آرشیف" شان رهنمائی شوند.

افغان کالهداره

Saidal_homan_kaal_hendaara.pdf